

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова**

ЦІКО ІГОР ГРИГОРОВИЧ

УДК 373.5.016:82(1-87)

**ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
УЧНІВ 5–7 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (зарубіжна література)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор
КЛИМЕНКО Жанна Валентинівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, професор
кафедри методики викладання
світової літератури.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
КУЦЕВОЛ Ольга Миколаївна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені М. Коцюбинського,
Інститут філології і журналістики,
завідувач кафедри методики філологічних
дисциплін;

кандидат педагогічних наук
ДЕМ'ЯНЕНКО Олена Олександрівна,
Комунальний ВНЗ Київської обласної ради
«Академія неперервної освіти», проректор,
доцент кафедри філософії освіти та управління.

Захист відбудеться «24» січня 2017 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.07 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, за адресою: 01054, м. Київ, вул. Тургенєвська, 8/14, ауд. 7-3.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий «21» грудня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор філологічних наук,
професор

Л. В. Кравець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах переосмислення українською громадськістю принципів суспільного життя, потреби докорінних змін в стратегіях реформування вітчизняної науки й освіти проблема розвитку особистості в контексті становлення національно- та етнокультурної самосвідомості набуває край важливого значення.

Ця ідея має стати основоположною в концепціях розвитку країни, в якій проживають представники понад 130 національностей, народностей та етнічних спільнот і яка прагне зберегти свою державність, сформовану на засадах українськості (української ідентичності) й полікультурного плюралізму.

Базовими для нашого дослідження є наукові розвідки з *філософії, культурології, державознавства й українознавства*, в яких закладені основи гармонійного становлення та розвитку особистості з урахуванням етнокультурної різноманітності світу, усвідомлення власної національної ідентичності (М. Бахтін, О. Бердник, В. Біблер, Г. Гачев, Г. Гегель, Геродот, Й. Гердер, Л. Гумільов, М. Драгоманов, С. Єфремов, І. Кант, С. Кримський, В. Крисаченко, Г. Лозко, С. Лур'є, Ю. Лотман, М. Монтень, М. Обушний, Платон, Е. Роттердамський, Г. Сковорода, Е. Сміт, М. Степико, Й.-Г. Фіхте, Ф. Шеллінг, А. Шопенгауер та ін.)

Розв'язати проблему допомагають *літературознавчі* праці П. Білоуса, О. Вертія, В. Матвіїшина, Л. Мацевко-Бекерської, І. Франка, Б. Шалагінова (національний та інтерпретаційний аспекти) й *перекладознавчі* А. Азова, М. Гаспарова, Р. Зорівчак, Т. Кияка, М. Лановик, К. Мальцевої, А. Науменка, О. Огуя, О. Потебні, М. Рильського, М. Стріхи, І. Ющука, О. Чередниченка та ін. (про націєтворчу функцію художнього перекладу, репрезентацію в ньому національної культури автора / перекладача й читача).

Значний інтерес також становлять *психолого-педагогічні* дослідження щодо досвіду навчання та виховання школярів, особливо в період підліткового віку, з етнопедagogіки, полікультурної освіти, в умовах національної школи (Х. Алчевська, І. Бех, А. Дістервег, Г. Дмитрієв, Е. Еріксон, Я. Коменський, В. Куєвда, Я. Мамонтів, О. Мусін-Пушкін, С. Русова, Б. Ступарик, В. Сухомлинський, К. Юнг та ін.). Враховані ідеї, що стосуються питань національної ідентичності, етнопсихологічного розвитку особистості, висловлені в працях І. Беха, А. Колодія, В. Куєвди, Ж. Піаже, Ю. Шайгородського та ін., а також проблема формування етнокультурної компетентності в педагогічній науці, представлена в дослідженнях Н. Арзамасцевої, А. Афанасьєвої, О. Бабунової, О. Гуренко, А. Корнієнко, Н. Лисенко, Л. Маєвської, Т. Поштарьової, Л. Супрунової, Т. Фогель та ін.

Окремі аспекти окресленої проблеми вже перебували в колі наукових інтересів українських та зарубіжних учених-методистів: обґрунтовані етнокультурний і країнознавчий принципи (А. Лісовський, Л. Мірошніченко, С. Пультер, С. Сафарян, Ю. Султанов та ін.), акмеологічний, культурологічний, полікультурний, краєзнавчий, національно-культурний і етнокультурний контексти вивчення літератури в сучасній школі (І. Волинець, В. Гладишев,

Г. Гогіберідзе, В. Доманський, С. Жила, Ж. Клименко, А. Мельник, Т. Недайнова, М. Черкезова та ін.), специфіка вивчення рідної та інокультурної літератури українськими школярами у взаємозв'язках та на засадах текстоцентризму, читацькоцентризму, дитиноцентризму, діалогічності, естетизму (Н. Волошина, А. Градовський, О. Дем'яненко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Куцевол, А. Мартинець, Л. Мірошніченко, Є. Пасічник, Г. Токмань, В. Уліщенко та ін.), аналітичної та інтерпретаційної діяльності учнів-читачів (А. Вітченко, О. Ратушняк, А. Ситченко та ін.) формування компетентностей *полікультурної* (Р. Бішоп, А. Гопалакрішнан, Р. Дітріх, С. Колбі, А. Ліон, Д. Нортон та ін.), *міжкультурної* (К. Давидовські та М. Якубаніс, Б. Луї, Я. Мікота, І. Хонеф-Бекер, І. Цвік та ін.), *етнокультурної* (Г. Гогіберідзе, Т. Дятленко, Ж. Клименко, О. Семенов, В. Уліщенко та ін.).

Та попри важливу роль для становлення особисті учня-читача, етнокультурна компетентність ще не була об'єктом окремого науково-методичного дослідження, не розроблялася методична система формування названої компетентності школярів-підлітків на основі вивчення інокультурної оригінальної й перекладної літератури. Розуміння суті всього вищезначеного пояснює вибір теми дослідження: **«Формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в межах планової наукової теми кафедри методики викладання світової літератури НПУ ім. М. П. Драгоманова «Зміст і методика вивчення зарубіжної літератури за державними стандартами в умовах 11-річної загальноосвітньої школи» (реєстраційний № 0100U000046). Тему дисертації затверджено вченою радою Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 4 від 26 листопада 2010 р.) та узгоджено радою з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 9 від 21 грудня 2010 р.).

Об'єкт дослідження – процес вивчення зарубіжної літератури в 5–7 класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Предмет дослідження – зміст, методи, прийоми, види й форми навчальної діяльності, спрямовані на формування етнокультурної компетентності школярів на уроках зарубіжної літератури в 5–7 класах та в позаурочній діяльності.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка ефективності методики формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Мета дослідження передбачала розв'язання таких **завдань**:

1. Проаналізувати філософські, культурологічні, літературознавчо-перекладознавчі, психолого-педагогічні джерела з проблеми.
2. Вивчити науково-методичні праці та досвід учителів щодо формування етнокультурної компетентності в літературній освіті школярів.
3. Розробити критерії щодо визначення рівня сформованості етнокультурної компетентності в процесі читання та опрацювання художнього тексту.

4. Встановити рівень сформованості етнокультурної компетентності в учнів 5–7 класів.
5. Обґрунтувати методичну систему формування етнокультурної компетентності в учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури.
6. Перевірити ефективність розробленої методичної системи, визначити її роль у літературній освіті школярів.

Методи дослідження. *Теоретичні:* методи аналізу й синтезу, обробки та інтерпретації джерел спрямовано на вивчення психолого-педагогічних і науково-методичних праць за проблемою дослідження, нормативної бази в галузі освіти; методи порівняння, аналогії, систематизації й узагальнення – використано з метою формування теоретичних засад; методи індукції й дедукції застосовано для обґрунтування окремих наукових положень дослідження; *емпіричні:* спостереження за навчальним процесом, анкетування вчителів і учнів, методи діагностування стали основою для визначення стану формування етнокультурної компетентності читачів-підлітків у сучасній школі; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний) – для перевірки ефективності запропонованої методичної системи; методи *математичної статистики* (описової статистики, статистичних висновків) застосовано для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних, обробки інформації, визначення достовірності експериментальних результатів дослідження.

Етапи дослідження:

I етап (2009–2010 рр.) – визначено мету, завдання, об’єкт і предмет дослідження. Проаналізовано філософські, літературознавчо-перекладознавчі, психологічні, педагогічні й науково-методичні праці з проблеми. Проведено констатувальний зріз з метою визначення стану готовності педагогів до формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів і якості цього процесу в читацькій діяльності підлітків.

II етап (2010–2013 рр.) – створено й упроваджено в навчальний процес експериментальну програму та методику роботи на уроках зарубіжної літератури в 5–7 класах, проведено формувальний експеримент, у ході якого перевірялась доцільність використання положень програми та розробленої методики.

III етап (2013–2016 рр.) – здійснено експериментальну перевірку створеної методичної системи формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури, узагальнено статистичні дані дослідження, проаналізовано його результати, сформульовано висновки, завершено роботу над дослідженням та оформлено його у вигляді дисертації.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено методичну систему формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури; уточнено зміст поняття «етнокультурна компетентність», а також специфіку літературного розвитку учнів основної школи з урахуванням етнолінгвістичних, етнопсихологічних, лінгвокультурних

особливостей, відображених у художньому тексті; визначено критерії сформованості етнокультурної компетентності; подано докладну характеристику процесу формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів під час вивчення зарубіжної літератури; встановлено найважливіші умови ефективності процесу формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів засобами мистецтва слова; дістала подальший розвиток методика вивчення інонаціональної літератури в сучасній українській школі.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його матеріали можуть бути використані на заняттях з методики викладання літератури для студентів-філологів, курсах підвищення кваліфікації вчителів зарубіжної літератури в інститутах післядипломної педагогічної освіти, в урочній та позаурочній діяльності вчителя-практика. Положення та висновки дисертації відкривають нові можливості для вдосконалення концепції та змісту шкільних програм і підручників, створення методичних рекомендацій для педагогів та батьків щодо читацької діяльності учнів-підлітків. Результатом може стати видання навчального посібника з методики формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати дослідження було представлено й обговорено на таких наукових заходах: Міжнародному науково-методичному семінарі «Проблеми вивчення і викладання російської мови та літератури в полікультурному просторі ХХІ століття» (до 190-річчя від дня народження Ф. М. Достоєвського) (Луцьк, 2011 р.), VII Міжнародній науковій конференції «Російська мова і література в школі та ВНЗ: проблеми вивчення та викладання» (Горлівка, 2012 р.), XXII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» (Переяслав-Хмельницький, 2016 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми літературознавства в компаративних вимірах (на пошану пам'яті доктора філологічних наук, професора М. В. Теплінського та доктора філологічних наук, професора В. Г. Матвіїшина), III Султанівських читаннях (Івано-Франківськ, 2013 р.), III Всеукраїнських Волошинських читаннях «Ціннісні парадигми наукової спадщини Ніли Волошиної» (Черкаси, 2015 р.).

Упровадження результатів дослідження в практику здійснювалося в школах різних регіонів країни: м. Києва: ЗОШ № 286, СЗОШ № 277, НВК «Святошинська гімназія», ЗОШ № 101, Донецької обл.: Донецька ЗОШ № 30, Іверська ЗОШ Олександрівського р-ну, Сіверська ЗОШ № 2 Бахмутського р-ну, Костянтинівський лицей із загальноосвітньою школою I-II ступенів, Житомирської обл.: Пиріжківський НВК Малинського р-ну, Дубрівська ЗОШ Малинського р-ну, Українківська ЗОШ Малинського р-ну, Кіровоградської обл.: НВО «Олександрійська гімназія ім. Т. Г. Шевченка – ЗНЗ I-II ступенів – школа мистецтв», Харківської обл.: Барвінківська ЗОШ № 3, Хмельницької обл.: Бутовецька ЗОШ Старокостянтинівського р-ну, а також в Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти,

Луганському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, Інституті післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка.

Публікації. Основний зміст дисертації викладено в 15 працях, із них 4 статті в наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному виданні, що входить до наукометричних баз даних, 6 статей апробаційного характеру, 4 методичних посібника, з яких 1 – у співавторстві.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 229 сторінок. У тексті вміщено 17 рисунків, 6 таблиць і 4 діаграми, що займають 10 сторінок основного тексту. Додатки викладено на 42 сторінках. Список використаних джерел містить 286 найменувань, із них 13 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми і ступінь вивчення проблеми дисертаційної праці, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, подано відомості про особистий внесок здобувача, апробацію основних положень та отриманих результатів дослідження.

У **першому розділі** *«Методологічні засади й практичний досвід формування етнокультурної компетентності учнів»* здійснено аналіз філософських, культурологічних, літературознавчо-перекладознавчих, психолого-педагогічних та науково-методичних праць і практичного досвіду, що дав змогу визначити найважливіші аспекти досліджуваної проблеми, зокрема з'ясувати сутність та особливості формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури, виявити фактичний рівень та стан готовності вчителів-предметників і школярів до експериментальної діяльності відповідно до мети й завдань дисертаційної роботи.

Зазначено, що іонаціональні літературні твори, представлені зразками кращих художніх перекладів, перед учнем-читачем розкривають етнокультурне розмаїття світу, сприяють глибшому пізнанню власної національної ідентичності, усвідомленню цінностей ріднонаціонального в порівнянні та зіставленні з іонаціональним. Формування етнокультурної компетентності школярів у процесі вивчення світової класики має бути спрямоване на краще усвідомлення молодшим поколінням своєї українськості.

Розглянуто історію питання в розрізі світової філософської наукової думки (культурологічний, етнологічний аспекти), починаючи від мислителів античності (Гераклід, Геродот, Платон та ін.), Ренесансу (Ж. Боден, М. Монтень, Е. Ротердамський та ін.), Нового часу до сьогодення (М. Бахтін, В. Біблер, Г. Гачев, Г. Гегель, Й. Гердер, Л. Гумільов, Е. Кант, Е. Сміт, Е. Фромм, А. Шопенгауер). Проаналізовано праці вітчизняних мислителів О. Бердника, С. Єфремова, С. Клепка, С. Кримського, Г. Лозко, Г. Сковороди, М. Степика, М. Драгоманова та ін. в аспектах становлення й розвитку

особистості на засадах усвідомлення власної національної ідентичності та взаємодії з представниками інших культурних світів.

На підставі вивчення наукових джерел з літературознавства й перекладознавства (А. Азов, П. Білоус, О. Вертій, М. Гаспаров, Р. Зорівчак, М. Лановик, К. Мальцева, В. Матвіїшин, Л. Мацевко-Бекерська, М. Рильський, М. Стріха, І. Франко, О. Чередниченко, Б. Шалагінов та ін.) встановлено, що за умов наявності кількох варіантів художнього перекладу твору, доцільним є вивчення того, який, з одного боку, більш виразно представляє національну культуру автора, з другого – читача (перекладача), а не стирає грані міжнаціонального діалогу культур. Художній переклад розглядаємо як ретранслятор національної культури автора і читача на рівні тексту літературного твору.

Інтерпретаційна діяльність учнів 5–7 класів у контексті формування етнокультурної компетентності на *репродуктивному рівні* опрацювання інокультурного твору передбачає елементи переказування та описової реконструкції етнокультурних компонентів (більшою мірою експліцитних), що так чи інакше опиняються в полі зору учня під час прочитання зображених автором подій, світу природи, змалювання інтер'єру, ритуалів і обрядових дійств, портрета (зовнішнього і внутрішнього), учинків персонажів тощо. *Декодувальний рівень* передбачає розпізнавання й тлумачення образів із одночасним виявленням окремих імпліцитних етнокультурних компонентів під керівництвом учителя з опорою на фонові відомості етнокультурного змісту, що допомагають повніше зрозуміти національно-культурну природу зображуваних явищ. Процес декодування образів у підлітка-читача значною мірою спирається на систему ріднонаціональних культурних цінностей та світоглядного мислення. Це, у свою чергу, сприяє якісній реалізації *рефлекторно-асоціативного рівня інтерпретації*, який полягає в усвідомленні учнем-підлітком власної національної ідентичності у порівнянні з літературним героєм як носієм іншої національної культури, моделюванні ситуації «асоціативної етноідентифікації» з персонажем за умов емпатійного ставлення до нього.

Аналіз значного пласту психолого-педагогічних праць під кутом зору проблеми дослідження (Х. Алчевська, І. Бех, Г. Дмитрієв, А. Дістервег, В. Куєвда, Я. Мамонтів, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, Б. Ступарик та ін.) підтверджує, що етнокультурний розвиток особистості підлітка безпосередньо залежний від його емоційно-чуттєвої та емоційно-ціннісної сфери, естетичного світовідчуття.

Ідеї щодо наповнення освітнього простору національно-культурним змістом набули особливої актуальності на зламі ХІХ-ХХ століть. Вони позиціонували становлення особистості як носія ріднонаціональних ідеалів, відкритого до пізнання світу культури різних народів (Х. Алчевська, О. Мусін-Пушкін, С. Русова, І. Огієнко та ін.).

На пострадянському просторі концепція національно спрямованої школи у вітчизняній педагогіці увиразнюється на основі положень полікультурної та етнокультурної освіти й водночас через реалізацію компетентнісного підходу

(І. Бех, А. Корнієнко, В. Куєвда, Н. Лисенко, Л. Маєвська, Т. Фогель та ін.).

Основоположними для дисертації стали науково-методичні праці кін. ХХ – поч. ХХІ століття, які впритул наблизились до питань, пов'язаних з формуванням етнокультурної компетентності учнів у процесі вивчення художніх творів.

Аналіз зарубіжного досвіду шкільної літературної освіти (Молдова, Німеччина, Російська Федерація, США, Чехія) дав змогу виокремити дотичну проблематику – формування міжкультурної та полікультурної компетентності, реалізацію етнокультурологічного підходу.

Водночас у працях українських учених-методистів (А. Вітченко, І. Волинець, Н. Волошина, В. Гладішев, А. Градовський, В. Гриневич, Т. Дятленко, С. Жила, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Куцевол, А. Лісовський, А. Мартинець, Л. Мірошниченко, А. Мельник, С. Пультер, С. Сафарян, О. Семенов, А. Ситченко, Ю. Султанов, Г. Токмань, В. Уліщенко та ін.) питанню національно-культурної спрямованості літературної освіти приділено виняткову увагу.

У ході дослідження було розроблено критерії сформованості етнокультурної компетентності учнів-підлітків у процесі вивчення зарубіжної літератури – *когнітивний (пізнавальний), предметно-діяльнісний та емоційно-ціннісний*, а також визначено рівні.

Високий рівень сформованості етнокультурної компетентності передбачає володіння необхідними знаннями про визначальні особливості національної культури, представлені у фольклорному та літературному творах (національна символіка, традиції та звичаї, світогляд, історія та мистецтво, світ природи, національний характер тощо), уміння знаходити це в оригінальному (перекладному) тексті на рівні експліцитних та окремих імпліцитних етнокультурних компонентів, пояснювати поведінку та вчинки героїв, роль позасюжетних елементів у розумінні авторської думки, світогляду народу, виходячи зі специфіки цієї етнокультури, з опорою на рідну та в порівнянні з іншими. Учні цього рівня мають чітке уявлення про свою національну приналежність, ідентифікують себе з українською національною культурою, виявляють шанобливе ставлення до культурних і духовних надбань власного та чужого народів, читацький інтерес до інокультурної художньої літератури та мистецтва на основі як програмових, так і позапрограмових творів, зацікавленість до пізнання інокультурного світу, порівняння його з рідним.

Достатній рівень означають володіння знаннями про характерні особливості національної культури, відображеної у фольклорному й літературному творах, уміння знаходити в перекладному чи оригінальному тексті експліцитні етнокультурні компоненти, пояснювати поведінку та вчинки героїв, виходячи зі специфіки цієї етнокультури, з опорою на рідну етнокультуру, указувати на вияви в позасюжетних елементах певних ознак інокультури. Учні цього рівня визначають свою приналежність до української національної культури, виявляють шанобливе ставлення до культурних і духовних надбань власного та чужого народів, проте їхній читацький інтерес до етнокультурного різноманіття світу обмежено змістом навчальної програми.

Середній рівень характеризують наявність фрагментарних знань і труднощі в розумінні визначальних особливостей національної культури, зображеної у фольклорному й літературному творах, сформовані вміння знаходити в перекладному чи оригінальному тексті окремі експліцитні етнокультурні маркери й пояснювати на їх основі вияви поведінки та вчинків героїв, відсутність навичок розпізнавати імпліцитні компоненти. Учні цього рівня мають непевні уявлення про національні культури різних народів, недостатньо мотивовані до глибшого пізнання ріднонаціональної культурної спадщини, етносвіту інших народів.

Низький рівень виявляють епізодичні знання про особливості національної (рідної та чужої) культури, віддзеркаленої у фольклорному та літературному творах, відсутність навичок знаходити в перекладному чи оригінальному тексті етнокультурні компоненти й умінь характеризувати поведінку та вчинки героїв з опорою на зображене етносередовище, байдужість і упередженість до загальнолюдських і національних цінностей.

Визначені критерії та показники сформованості етнокультурної компетентності дали змогу вивчити стан готовності педагогів до формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів та якість цього процесу в читацькій діяльності підлітків.

Результати анкетування вчителів-предметників показали, що словесники в цілому відзначають необхідність формування етнокультурної компетентності школярів-підлітків у процесі вивчення творів інокультурної літератури. Проте значна частина опитаних не зовсім обізнана з певними напрацюваннями з проблеми – науковим і практичним досвідом щодо особливостей вивчення перекладної літератури, застосуванням елементів компаративного аналізу, характеристикою національного образу тощо. Учителі мають оволодіти означеними підходами, алгоритмами, цільовими методами й прийомами, які б забезпечили успіх систематичної роботи з формування етнокультурної компетентності.

Кількісний та якісний аналіз результатів анкетування та письмових відповідей учнів 5–7 класів допоміг з'ясувати, що більшість з них мають достатній та середній рівні здатності до формування етнокультурної компетентності.

Одержані в процесі емпіричного дослідження результати дали змогу дійти висновку, що в шкільній практиці виникла необхідність створення методики формування етнокультурної компетентності.

У другому розділі **«Методична система формування етнокультурної компетентності учнів у процесі вивчення художніх творів у 5–7 класах»** запропоновано визначення ключової дефініції дослідження. *Етнокультурну компетентність* школярів-підлітків в опануванні зарубіжної літератури тлумачимо як *результат сформованості комплексу знань про визначальні особливості інокультурного світу, уміння їх осмислювати під час читацької діяльності, здатність виявляти емоційно-ціннісне та естетичне ставлення до них як представника української національної культури.*

Створено й теоретично обґрунтовано методичну систему формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури (рис. 1). Її провідна ідея – *формування ціннісного ставлення учнів до культурного розмаїття світу, зацікавленості в збереженні й розвитку самобутності українців*.

Уточнені, переосмислені й адаптовані до умов літературного навчання складники етнокультурної компетентності: *культурна* (знання та уявлення щодо особливостей, характерних для окремої етнокультури, представлені в художньому творі); *мовна* (повне або часткове володіння, окрім української, мовою, якою написаний автентичний текст, інформацією щодо його дослівної назви, знання та уявлення про знакову систему мови художнього твору-оригіналу та ін.); *комунікативна* (знання та уявлення про особливості лінгвокультурного середовища нації (етносу), представниками якого є автор та персонажі художнього твору тощо); *соціальна* (знання та уявлення про характер взаємин між героями, їхнє ставлення до життєвих цінностей та навколишнього світу як представників іншої етнокультури).

З-поміж дидактичних, літературознавчих і методичних принципів та підходів були визначені концептуальні для реалізації окреслених завдань дослідження *принципи етнокультурності, полікультурності, діалогу культур, емпатії та підходи – поліхудожній, метапредметний і медіадидактичний*. На основі теоретичних положень і науково-методичних пошуків останніх років (О. Ісаєва, Т. Поштарьова, І. Цвік та ін.) були уточнені з урахуванням специфіки шкільної літературної освіти окремі *дидактичні методи* навчання (крос-культурний, моделювання та реконструкції, емпатії й культурної асиміляції, рефлексії, аудіовізуалізації). Одночасно визначальна роль відводиться загальноприйнятим *методам викладання літератури* (за класифікацією М. Кудряшова): творчого читання, евристичного, дослідницького й репродуктивного.

Відповідно до змісту названих методів доповнювали й уточнювали зміст *традиційних прийомів роботи вчителя і видів діяльності учнів*, з-поміж яких виділили коментоване читання з різними видами коментарів, інокультурну стилізацію художнього твору, автентичну бесіду (діалог учасників навчального процесу як носіїв етнокультури, відображеної в літературному тексті), візуалізацію етнокультурної інформації про автора та літературний твір, експрес-відтворення інформації етнокультурного змісту на основі засвоєного матеріалу та ін.

Розроблено специфічні *інноваційні* методичні прийоми навчання:

- *«культурний шар»* – представлення в стислому загальному вигляді відомостей про національну культуру, отриманих раніше на заняттях літератури та під час вивчення інших навчальних предметів, у результаті самостійного пошуку школярами інформації з теми;

- *контраст культур («ефект дзеркала»)* – зіставлення та аналіз явищ різко протилежного змісту двох (або більше) національних культур за спільними ознаками, відображених у художніх творах; цей прийом допомагає учням розмежовувати й вирізняти специфіку кожної окремої етнокультури,

пояснювати й осмислювати її в порівнянні з іншою (наприклад, рідною) культурою;

- *перенесення та аналогії (культуралізації)* – покликаний створити навчальну ситуацію, яка допомагає адаптувати учня-читача як носія однієї культури до інокультурного світу; названий методичний прийом розвиває в підлітків здатність позитивно сприймати представлену в літературному творі нову культуру, завдяки пошуку та встановленню спільних рис і ознак з рідною (міжкультурна ідентифікація), засвоєння елементів іншої (акультурація), прийняття її цінностей (інкультурація), умінь відтворювати й копіювати окремі деталі іншої (імітація);

- *«прийом імперативу»* – вихідним для аналізу національних образів, подій і явищ, зображених в інокультурному творі, є усвідомлення або тимчасове прийняття учнем-читачем якогось етнокультурного факту як незмінного й непорушного правила, навіть за умов, коли його зміст суперечить звичному для школяра погляду на світ, має кардинальні розбіжності з етнокультурним мисленням співвітчизників; цей прийом формує в підлітка здатність сприймати й поважати чужу національну культуру «як іншу», «таку, якою вона є»;

- *прийом ретроспективи* – відтворення, повторення, аналіз та інтерпретація раніше засвоєної етнокультурної інформації під час вивчення нових художніх творів певної національної культури; покликаний систематизувати й поглибити знання та уявлення школярів про іншу культуру або переосмислити ціннісне до неї ставлення;

- *«культурний шок»* – представлення нової етнокультурної інформації як такої, що програмує емоційний, бурхливий резонанс з боку школярів за рахунок їхньої необізнаності з інонаціональною картиною світу, її повної / часткової несумісності з рідною національною культурою;

- *прийом компенсації лакун* – пошук та заміна вузькоспецифічних етнокультурних компонентів у літературному творі «образами-посередниками», які дають змогу учневі-читачеві шляхом уточнення й аналогії з відомим образом-символом рідної культури початково реконструювати інокультурний текст з подальшим засвоєнням нової інформації.

Упровадження *методу аудіовізуалізації* в контексті формування етнокультурної компетентності читачів-підлітків забезпечено застосуванням учителем *технологічного інструментарію* задля створення й демонстрації сучасної наочності та навчальної медіапродукції: *шрифто-стилізованого маркування тексту* (шрифти, які унаочнюють національну культуру, історико-культурні епохи й стилі, імітують почерк відомих митців тощо); *етнокультурного фону* (матеріал етнокультурного змісту в якості тла до навчальної теми); *ретроспективи й перспективи* (контент, що аудіально та візуально зосереджує увагу школярів на ключових аспектах національної культури в межах програмового матеріалу, який вивчався раніше або опановуватиметься з часом); *етнокультурного монтажу й колажу* (комплексна однорідна (монтаж) й різнорідна (колаж) інформація про національну культуру).

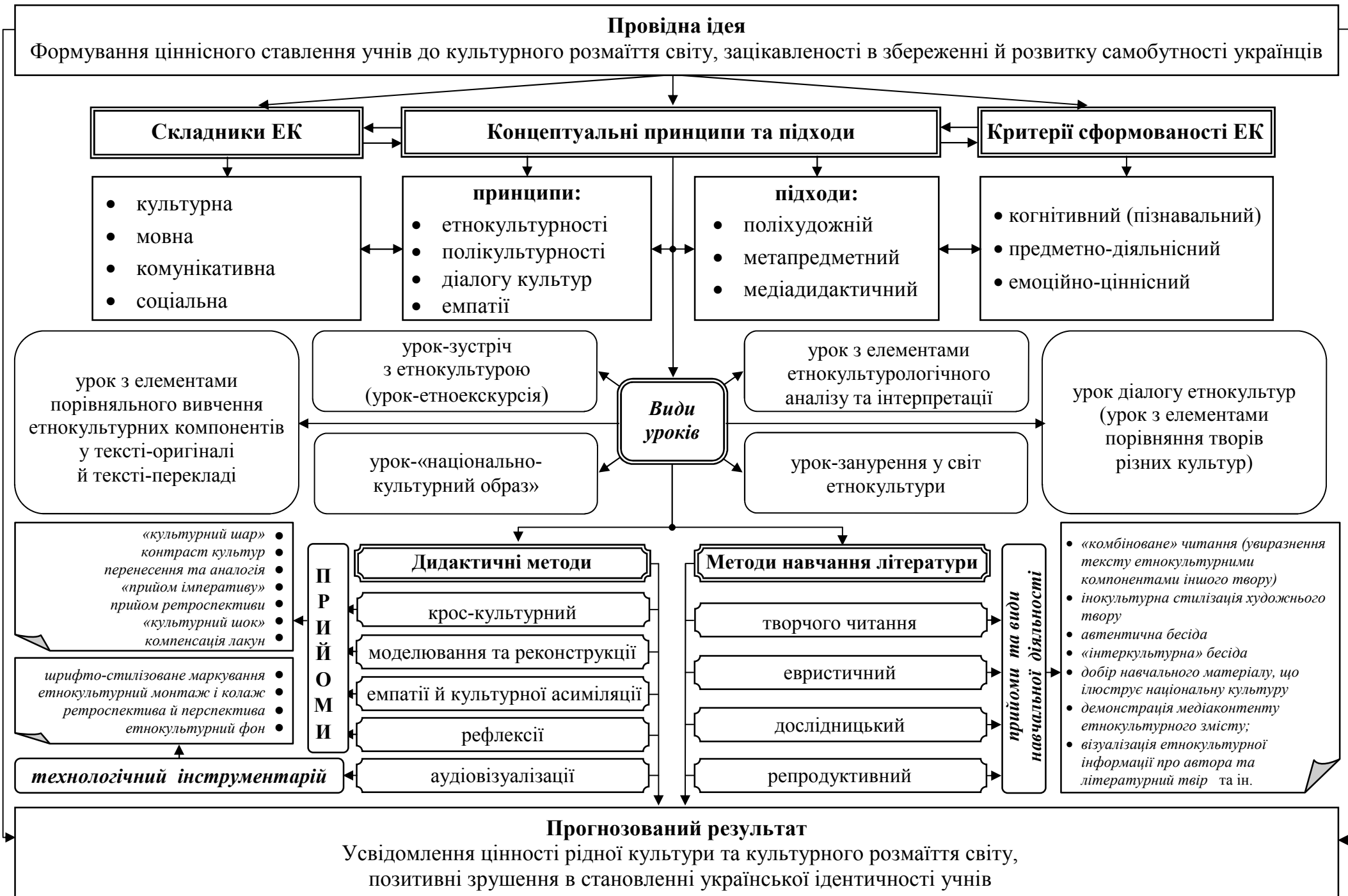

Рис. 1. Модель методичної системи формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури

Уточнено мету та зміст видів навчальної діяльності, спрямованих на розвиток інтелектуального потенціалу й креативного мислення підлітків, глибше осягнення ними національної специфіки на основі типології творчих завдань ученого-методиста О. Дем'яненка *актуалізувальних, формувальних і констатувальних* (рис. 2).

Рис. 2. Типологія творчих завдань у системі видів навчальної діяльності щодо формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури (за О. Дем'яненко)

З метою забезпечення умов експериментального вивчення ефективності методичної системи формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури були розроблені *види уроків*: урок-зустріч з етнокulturурою (урок-етноекскурсія); урок з елементами порівняльного вивчення етнокультурних компонентів у тексті-оригіналі й тексті-перекладі; урок застосування елементів етнокulturологічного аналізу та інтерпретації; урок-«національно-культурний образ»; урок діалогу етнокultur; урок-занурення у світ етнокultur.

Структура та зміст цих видів уроків передбачає вивчення відомостей про життя і творчість письменника, особистість перекладача, підготовки до сприймання художнього твору та його прочитання, застосування елементів аналізу та інтерпретації літературного тексту, вивчення понять теорії літератури, узагальнення та систематизації знань.

Цілісність у пізнанні іншої культури можна досягнути шляхом конструювання учнями під керівництвом учителя *етнокulturного портрета народу* (країни), що може містити інформацію такого змісту: 1) прислів'я і

приказки, афоризми та ін. вислови, що належать представникам певної національної культури; 2) спогади, враження відомих співвітчизників-українців і представників інших національностей світу про інокультуру (почуття, викликані від подорожі, знайомства й спілкування з людьми, після прочитання літературних творів, прослуховування народних пісень та ін.); 3) слова, фразеологізми, символи, естетичні та етичні норми тощо, які закріпилися, трансформувалися, були переосмисленими й адаптованими в українській національній культурі тощо. Етнокультурний портрет народу може бути представлений у вигляді презентаційного відеоролика, текстової довідки, ейдос-конспекту, опорно-сигнальної схеми, колажу та ін.

Подальшого розвитку в дисертаційній праці набули висновки вітчизняного науковця-методиста Ж. Клименко щодо специфіки опрацювання тексту-оригіналу й тексту-перекладу в процесі вивчення інокультурних творів. З опорою на низку положень учених-методистів (О. Ісаєвої, Ж. Клименко, В. Маранцмана, Л. Мірошніченко, Є. Пасічника, М. Рибнікової, Г. Токмань та ін.) розроблено алгоритм роботи з текстом-оригіналом і текстом-перекладом з урахуванням таких складників: 1) *рівня володіння мовою, якою створено інокультурний твір* (нульовий, початковий, достатній); 2) *типів сприймання текстової інформації твору-оригіналу* (аудіально-смісловий, візуально-смісловий, комбінований – аудіовізуально-смісловий); 3) *характеру роботи з текстом-оригіналом і текстом-перекладом* (безпосередній, опосередкований); 4) *обсягу роботи з текстом-оригіналом і текстом-перекладом* (повний, частковий) (рис. 3).

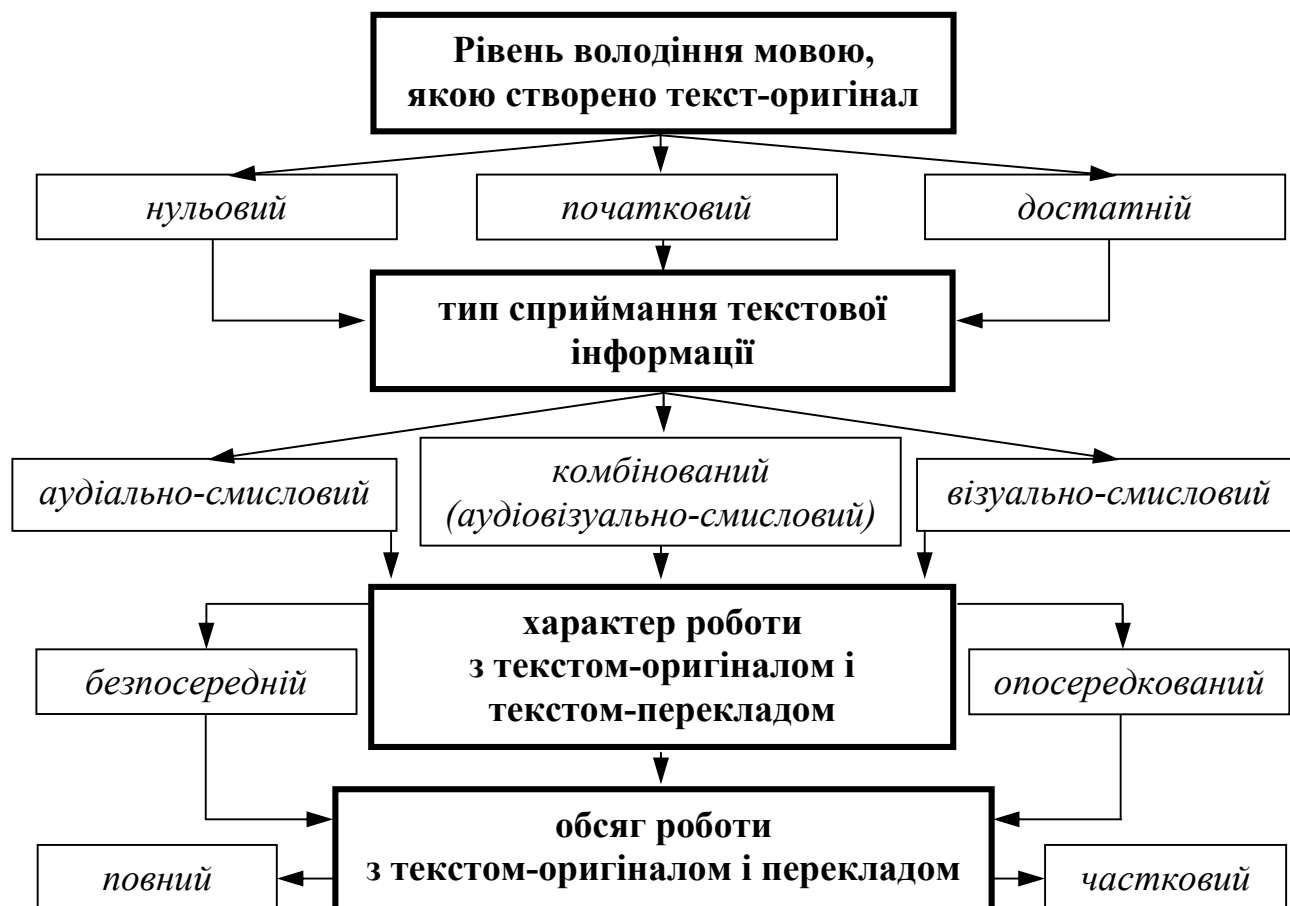

Рис. 3. Алгоритм роботи з твором-оригіналом і твором-перекладом у контексті формування етнокультурної компетентності школярів на уроках зарубіжної літератури

Науково-методичні висновки та положення, відображені в методичній системі формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури стали основою для розробки програми експериментального навчання з метою вивчення її ефективності.

У третьому розділі **«Експериментально-дослідне навчання за проблемою формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів на уроках зарубіжної літератури»** висвітлено специфіку організації та описано хід експериментального формування етнокультурної компетентності в школярів-підлітків.

Програма експериментального навчання складалася з трьох етапів: підготовчого, основного та завершального. На *підготовчому етапі* реалізовано організаційно-методичні заходи формувального експерименту (вивчення та діагностика рівнів літературного, етнокультурного й загальнокультурного розвитку учнів 5–7 класів; анкетування, бесіди, вивчення та аналіз навчально-методичної документації (календарно-тематичне планування, конспекти уроків, педагогічний досвід роботи вчителів тощо), спостереження за навчально-виховним і методико-практичним процесом (відвідування уроків і позакласних заходів, науково-методичних та методико-практичних семінарів, майстер-класів), зрізи рівня сформованості ключових компетентностей учнів та готовності їх розвивати у педагогів (комбіновані контрольні роботи, тести, твори, узагальнення педагогічного досвіду), обробка й узагальнення результатів).

Основний етап експериментально-дослідного навчання відзначений упровадженням методичної системи формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури на основі фольклорних творів, літературних творів національної культури, представники якої проживають на території України, митців, життя і творчість яких пов'язані з Україною чи в яких зображено її історичне минуле, інонаціональних художніх творів, які презентують унікальність культури іншого народу. Так, в експериментальному навчанні був задіяний значний за змістом та географією масив фольклорних і художніх оригінальних і перекладних текстів *австрійської, англійської, арабської, білоруської, болгарської, данської, китайської, курдської, німецької, російської, румунської, серболужицької, турецької, української, фінської, чеської, шотландської, японської* та ін. культур: казки, загадки, прислів'я і приказки народів світу; народні пісні «Малка мома» (болгарська), «Пливе кача» (українська) та балада «Смерть матері Юговичів» (сербська); твори І. Навуменка «Жуль Верн», хайку Мацуо Басьо, Г. К. Андерсена «Соловей», Р. М. Рільке «Пісня про Правду», М. Гоголя «Тарас Бульба», Ф. Шіллера «Рукавичка», В. Короленка «У поганому товаристві», Р. Бернса «Мое серце в верховині» тощо). Уперше для шкільного вивчення використані фрагменти повісті І. Федіва і В. Злотополя «Син України...», написаної в період українського визвольного руху 1918-1919 рр. як приклад ріднонаціональної «робінзонади» для порівняння з романом Д. Дефо. Між цими творами встановлено взаємозв'язки, у ході їх вивчення наголошено

на унікальності окремої національної культури та цінності й визначальності рідної.

У контрольній групі вивчення інокультурних літературних творів не виходило за межі традиційних підходів, тоді як учні експериментальної групи навчалися за авторською методикою. Для забезпечення об'єктивності результатів формувального експерименту в експериментальній і контрольній групах працювали одні й ті самі вчителі-предметники, використовувалися навчальні підручники одних авторів, були єдині для всіх критерії оцінювання навчальних досягнень та діагностичний інструментарій.

На *завершальному етапі* вивчали рівень сформованості етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів експериментальної і контрольної груп, порівнювали кількісні та якісні показники навчальної успішності з предмета, визначали індекс ефективності пропонованої авторської методики у порівнянні з традиційними підходами. Для цього були розроблені завдання, які виконували школярі як письмові домашні вправи, під час проведення тематичного оцінювання наприкінці кожної теми й підсумкового контролю в кінці навчального року. Завдання мали на меті перевірити якість етнокультурних знань, засвоєних учнями 5–7 класів в процесі вивчення програмового матеріалу та самостійного читання, вміння їх застосовувати під час читацької характеристики образів, подій, описів тощо у порівнянні та зіставленні. Окремі завдання були націлені на вияв рівня сформованості емоційно-ціннісного світу підлітків, вміння й навички визначати у творах різних народів національно-специфічне й загальнолюдське, виявляти своє ставлення до зображуваного, переосмислювати в контексті ріднокультурного світоглядного мислення.

Зіставлення відповідей на ці та інші запитання й завдання учнів, що увійшли до складу експериментальної (ЕГ) та контрольної групи (КГ), а також отримані бали за їх виконання дали можливість визначити й узагальнити рівень сформованості етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів – низький, середній, достатній і високий. Результати такого порівняння представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Показники рівнів сформованості етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури (% , кільк.)

Класи	5 клас (ЕГ – 160 учнів КГ – 155 учнів)				6 клас (ЕГ – 180 учнів КГ – 168 учнів)				7 клас (ЕГ – 164 учнів КГ – 162 учнів)			
	Н	С	Д	В	Н	С	Д	В	Н	С	Д	В
ЕГ	11,3 % 18	25,6 % 41	38,1 % 61	25 % 40	7,8 % 14	22 % 40	41,7 % 75	28 % 51	7,3 % 12	12,2 % 20	45 % 74	35,5 % 58
КГ	12,2 % 19	41,3 % 64	33 % 51	13,5 % 21	14,3 % 24	34 % 57	42,8 % 72	8,9 % 15	9,9 % 16	37,6 % 61	41,3 % 67	11 % 18

Результати виконаних контрольних завдань і відповідей на запитання вказують на значні позитивні зрушення щодо сформованості етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Отримані дані дали підстави констатувати ефективність запропонованої методики.

Реалізація системного підходу до етнокультурного розвитку учнів-підлітків у процесі їхньої літературної освіти під час експериментально-дослідного навчання дала змогу досягнути таких результатів: школярі, які навчалися за авторською методикою, значно випередили своїх ровесників із контрольних груп за рівнем сформованості етнокультурної компетентності та відповідності визначеним критеріям. У таких учнів спостерігали чітко виражений інтерес до пізнання рідної та іншої національної культури в процесі читання та застосування елементів аналізу інокультурних художніх творів, підвищувалася внутрішня мотивація до саморозвитку й утвердження себе як особистості в ріднонаціональному культурному полі.

ВИСНОВКИ

Помітний поступ суспільного мислення української громадськості останніми роками визначає вектори свого подальшого історичного розвитку, серед яких важлива роль приділяється процесам поглиблення демократизації українського народу, відновлення національно-культурної свідомості, розвитку рівноправних взаємовідносин між представниками різних етносів і національних культур, що проживають як в Україні, так і за її межами. У такій ситуації значно зростає громадянська й професійна відповідальність учителя-словесника, педагогічне покликання якого – віднаходити шлях до серця і душі кожного учня й розвивати творче й критичне мислення, плекати національно-патріотичні почуття та прищеплювати толерантне ставлення до інших народів світу засобами літературної освіти, а отже, формувати етнокультурну компетентність.

У дослідженні обґрунтовано низку висновків про те, що становлення людини як особистості, гідного наслідувача ріднонаціонального неможливе без позитивного налаштування та емпатійного ставлення до іншої культури. Інтерес, готовність пізнавати, сприймати, приймати іншу національну культуру будуть неповноцінними процесами, якщо така особистість не спроможна самоідентифікуватися в ріднонаціональному середовищі. Визначальним у виборі життєвих пріоритетів та ідеалів є період підліткового віку – час, коли закладаються основи *толерантного світогляду*, формуються *ціннісні установки* як бази етнокультурного та полікультурного розвитку школяра – суб'єкта освітнього компетентісно зорієнтованого простору. Процес формування етнокультурної компетентності особливо увиразнюється і стає повноцінним в національній школі за рахунок існування самостійного та самодостатнього курсу зарубіжної літератури, а перекладний художній твір для учня-читача виконує роль медіатора й гіда у світ інокультури, знайомство з якою увиразнює унікальність та неповторність рідної.

Запропонована в дисертаційній роботі методична система формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури теоретично обґрунтована на основі методологічних положень філософських, літературознавчих, перекладознавчих, психолого-педагогічних

знань і досягнень з методики викладання літератури з урахуванням практичного досвіду вчителів зарубіжної літератури. Формування етнокультурної компетентності – процес, що спирається на реалізацію таких *складників*: культурної, мовної, комунікативної та соціальної), передбачає оволодіння учнями-підлітками певними знаннями (*когнітивний критерій*), розвиток умінь і навичок оперувати ними під час читання й опрацювання інокультурного твору (*предметно-діяльнісний критерій*), формування власного емоційно-ціннісного та естетичного ставлення до навколишнього світу з опорою на ріднонаціональну культуру (*емоційно-ціннісний критерій*). Досягнути ефективності авторської методики формування етнокультурної компетентності учнів-підлітків можна на основі реалізації концептуальних *принципів* (етнокультурності, полікультурності, діалогу культур, емпатії) і *підходів* (поліхудожнього, метапредметного, медіадидактичного), визначених дидактичних та специфічних *методів, прийомів і видів навчальної діяльності* на всіх етапах вивчення інокультурного художнього твору на заняттях зарубіжної літератури й у позаурочний час.

Найбільш дієвими виявилися такі *прийоми роботи вчителя й види навчальної діяльності учнів*: «комбіноване читання» (увиразнення тексту етнокультурними компонентами іншого твору), інокультурна стилізація художнього твору, автентична бесіда, «інтеркультурна» бесіда, порівняння тексту-оригіналу з варіантами художнього перекладу, етнокультурологічний коментар, добір навчального матеріалу, що ілюструє національну культуру, демонстрація медіаконтенту етнокультурного змісту, візуалізація етнокультурної інформації про автора та художній твір (у т. ч. стилізованим текстом), створення етнокультурного портрета народу та ін. Розроблені види уроків забезпечили умови перевірки ефективності методичної системи формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури.

Однак стратегічно важливими й актуальними залишаються питання етнокультурного літературного розвитку школярів старшого підліткового віку (8–9 класи) та періоду ранньої юності (9–11 класи).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми та окреслює нові можливості для подальшого теоретичного обґрунтування та експериментального дослідження ефективності методики формування етнокультурної компетентності учнів під час навчання зарубіжної літератури в класах з поглибленим вивченням предмета і профільній школі. Нагального вирішення потребують питання щодо створення технології підготовки студентів філологічних факультетів й підвищення кваліфікації, а саме готовності вчителів-словесників до формування в школярів етнокультурної компетентності засобами мистецтва слова.

Подані результати дисертації можуть бути використані в подальших розвідках із теорії та методики навчання літератури в загальноосвітній школі та вищих навчальних закладах.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО В ПУБЛІКАЦІЯХ:

Статті у фахових виданнях:

1. **Ціко І. Г.** Психолого-педагогічні підходи до формування етнокультурних знань підлітків у процесі вивчення світової літератури [Електронний ресурс] / Ігор Ціко // Науковий вісник Донбасу: електронне наукове видання. Педагогічні науки. – 2013. – № 4 (24). – Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN24/13tigvsl.pdf>.
2. **Ціко І. Г.** Проблема формування етнокультурних знань учнів на уроках світової літератури [Текст] / І. Г. Ціко // Всесвітня література в сучасній школі. – 2013. – № 4. – С. 52–57.
3. **Ціко І. Г.** Формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення світової літератури: методи і прийоми навчання [Текст] / І. Г. Ціко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2015. – № 1. – С. 55–60.
4. **Ціко І.** Опрацювання оригіналу і перекладу у світлі формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів [Текст] / Ігор Ціко // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки: збірник наукових праць / за ред. проф. А. Л. Ситченка. – № 1 (52), лютий 2016. – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 123–129.

Статті в зарубіжних фахових виданнях:

5. **Ціко І. Г.** Медіадидактичний аспект формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури [Текст] / І. Г. Ціко // Науковий огляд. – 2015. – № 5. – С. 109–119.

Статті в інших виданнях:

6. **Ціко І. Г.** Вивчення творів російського фольклору в 5–7 класах у контексті слов'янської міфології: етнокультурний аспект [Текст] / І. Г. Ціко // Проблеми вивчення і викладання російської мови та літератури в полікультурному просторі ХХІ століття (до 190-річчя від дня народження Ф. М. Достоєвського): матеріали науково-методичного семінару. – Луцьк, 2012. – С. 512–520.
7. **Ціко І. Г.** Формування етнокультурних знань учнів на уроках світової літератури в умовах білінгвізму (на прикладі вивчення поезії К. Симонова «Жди мене») [Текст] / І. Г. Ціко // Русский язык и литература в школе и вузе: проблемы изучения и преподавания: [сб. науч. тр.]. – Горловка: Изд-во ГПНИИЯ, 2012. – С. 533–538.
8. **Ціко І. Г.** Методичні принципи формування етнокультурних знань учнів 5–7 класів у процесі вивчення світової літератури [Текст] / І. Г. Ціко // Султанівські читання. Актуальні проблеми літературознавства в компаративних вимірах. (На пошану пам'яті доктора філологічних наук,

- професора М. В. Теплінського та доктора філологічних наук, професора В. Г. Матвіїшина). Readings in Honour of Sultanov. Topical Problems of Literary Studies in Comparative Dimensions. Issue III : збірник статей / редкол. : І. В. Козлик (голова) й ін. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. – Вип. III. – С. 353–359.
9. **Ціко І. Г.** Розвиток ідей Н. Й. Волошиної щодо формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення світової літератури [Текст] / І. Г. Ціко // Вітчизняна філологія : теоретичні та методичні аспекти вивчення : збірник наукових праць. – Черкаси : вид. Чабаненко Ю.А., 2015. – Вип. 5. – С. 169–177.
10. **Ціко І.** Методичні принципи формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури [Текст] / Ігор Ціко // Актуальні питання сучасної педагогіки : збірник наукових праць / [за заг. ред. проф. О. В. Кузьміної]. – Вип. 1. – Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2015. – С. 108–112.
11. **Ціко І. Г.** Філософські, літературознавчі та перекладознавчі аспекти вивчення творів світової класики в етнокультурному контексті [Електронний ресурс] / І. Г. Ціко // Матеріали XXII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» : збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – С. 341–344. – Режим доступу : http://conferences.neasmo.org.ua/uploads/conference/file/25/conference_30-31.1.2016.pdf.

Методичні посібники:

12. **Ціко І. Г.** Різномірні та індивідуальні завдання зі світової літератури : 5 клас [Текст] / І. Г. Ціко. – К. : Шкільний світ, 2010. – 128 с.
13. **Ціко І. Г.** Програми самореалізації особистості (збірник комплексних завдань). Світова література. 7 клас [Текст] / І. Г. Ціко та ін. – Донецьк, 2012. – 238 с. (у співавторстві з Гарною С. Ю., Соколовою Т. Є. ; за заг. ред. Мельникової Л. В. ; автором розроблено окремі завдання до вивчення програмових тем).
14. **Ціко І. Г.** Різномірні та індивідуальні завдання зі світової літератури : 6 клас [Текст] / І. Г. Ціко // Зарубіжна література. – 2012. – № 13–14. – С. 3–141.
15. **Ціко І. Г.** Різномірні та індивідуальні завдання зі світової літератури : 7 клас [Текст] / І. Г. Ціко // Світова література. Шкільний світ – 2013. – № 13–14. – С. 3–79.

АНОТАЦІЇ

Ціко І. Г. Формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (зарубіжна література). – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2016.

Робота присвячена теоретико-експериментальному дослідженню формування етнокультурної компетентності учнів 5–7 класів під час вивчення оригінальних і перекладних інокультурних літературних творів.

У дисертації визначено критерії і рівні сформованості етнокультурної компетентності читачів-підлітків у контексті їхньої літературної освіти, адаптовано до умов шкільного навчання рівні інтерпретаційної діяльності.

У дослідженні запропоновано теоретично обґрунтовану та експериментально перевірену методичну систему формування етнокультурної компетентності школярів у процесі вивчення зарубіжної літератури. Уточнені й переосмислені традиційні прийоми роботи вчителя й види діяльності учнів, розроблені специфічні інноваційні.

Експериментально доведено, що запропонована методика спрямовує школярів на краще усвідомлення своєї українськості, сприяє формуванню чітко вираженого інтересу до пізнання рідної та іншої національної культури в процесі читання та застосування елементів аналізу інокультурних художніх творів, підвищує внутрішню мотивацію до саморозвитку й утвердження себе як особистості в ріднонаціональному культурному полі.

Ключові слова: зарубіжна література, етнокультурна компетентність, ріднонаціональна культура, інокультура, методична система формування етнокультурної компетентності читачів-підлітків.

Цико И. Г. Формирование этнокультурной компетентности учащихся 5–7 классов в процессе изучения зарубежной литературы. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (зарубежная литература). – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2016.

Работа посвящена теоретико-экспериментальному исследованию формирования этнокультурной компетентности учащихся 5–7 классов при изучении оригинальных и переводных инокультурных литературных произведений.

В диссертации определены критерии и уровни сформированности этнокультурной компетентности читателей-подростков в контексте литературного образования, адаптированы к условиям школьного обучения уровни их интерпретационной деятельности.

В исследовании предложено теоретически обоснованную и экспериментально проверенную методическую систему формирования этнокультурной компетентности школьников в процессе изучения зарубежной литературы. Уточнены и переосмыслены традиционные приемы работы учителя и виды деятельности учащихся, разработаны специфические инновационные.

Экспериментально доказано, что предложенная методика нацеливает учащихся на лучшее осознание украинской идентичности, способствует формированию в учащихся четко выраженного интереса к познанию родной и другой национальной культуры в процессе чтения и применения элементов анализа инокультурных художественных произведений, повышает внутреннюю

мотивацию к саморазвитию и утверждения себя как личности в родном национальном культурном поле.

Ключевые слова: зарубежная литература, этнокультурная компетентность, родная национальная культура, инокультура, методическая система формирования этнокультурной компетентности читателей-подростков.

Tsiko I. G. The Formation of Ethno-cultural Competence of 5–7 forms pupils in the course of studying foreign literature. – Manuscript.

Thesis for obtaining scientific degree in speciality 13.00.02 – theory and methods of teaching (foreign literature). – Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2016.

In thesis the ethno-cultural competence of the 5–7 forms pupils in the process of studying original and translated literary works which belong to foreign culture world have been theoretically and experimentally researched.

Also the Ukrainian and foreign philosophic, culturological, philological, linguistic studies, psychological and pedagogical works, scientific and methodological sources taking together with the practical experience allowed to arrive at a conclusion about the most significant aspect of the researched problem, and to find out the essence and the peculiarities of the formation of ethno-cultural competence of the 5–7 forms pupils in the process of studying Foreign literature.

Also the factual level and the condition of the subject teachers' preparedness for experimental activities in accordance with the goals and objectives of the thesis have been identified.

It has been proved that the foreign culture literary works give an opportunity to a pupil-reader to find out the diversity of a foreign culture world, contribute to a deeper recognition of pupils' national identify, awareness of their own native national values in comparison with the values of a foreign cultural world.

In the thesis the criteria and the levels of formation of ethno-cultural competence of teen-age readers in the context of their literary education have been defined. The levels of pupils' interpretative activities have been adapted to the conditions of school study.

Thus the methodical system of formation of pupils' ethno-cultural competence in the process of studying foreign literature has been theoretically grounded and experimentally proved. Its main idea is in the formation of pupils' value attitude to ethno-cultural diversity of the world in the context of ideological identity as a carrier of native-national culture.

Some didactic methods of teaching have been specified taking into account peculiarities of school literary education (cross-cultural, modelling, reconstruction, empathy and cultural assimilation, reflection and audiovisualization). At the same time the conventional methods of teaching literature (creative reading, heuristic methods, research and reproductive) have been also reviewed. The traditional ways of teachers and pupils activities in class have been reinterpreted, while some specific innovative ones have been developed: cultural layer, the contrast of cultures, transference and analogy, the method of imperative, retrospective method, culture shock, the method of receiving compensation gaps.

Due to the method of audiovisualization a subject teacher can be provided with technological tools to create and display current visibility methods: font-styled text labelling, ethno-cultural background, retrospective and perspective view, ethno-cultural installation and collage.

For the purpose of providing conditions for experimental study of the effectiveness of the proposed methodical system of formation of ethno-cultural competence of 5–7 forms pupils at Foreign literature lessons the following types of lesson have been elaborated: Lesson-meeting of ethno-culture; Lesson with the elements of comparative study of ethno-cultural components in the original and translated texts; Lesson with the application of ethno-cultural analysis and interpretation; Lesson «National-cultural image»; Lesson «The Dialogue of ethnic cultures»; «Lesson-diving into the World of Ethnic culture»; Lesson-impression of ethnic culture; Lesson ethno-cultural installation.

The methodical researches gained by the Ukrainian scientists as to the study of the original and translated text have been further developed in the thesis. It has been experimentally proved that the proposed methodical system gives pupils a better understanding of their Ukrainian identity, contributes to a clearly expressive interest to their native national and foreign culture world in the process of reading and application the elements of analysis of foreign culture literary works, increases pupils' intrinsic motivation for self-development and proving themselves as individuals in native national cultural field.

Keywords: Foreign Literature, Ethno-cultural Competence, native national culture, foreign culture world, the methodical system of formation of teen-age ethno-cultural competence of readers.

Підписано до друку 20.12.2016 р.
Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 960.

Видавництво Б.І. Маторіна
84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.
Тел.: +38 06262 3-20-99; +38 050 518 88 99. Е-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним
комітетом телебачення та радіомовлення
України від 24.03.2008 р.